

<p align="center">Problemet e Përshtatjes së Bankave në Sistemin Bankar të Maqedonisë me Efektet e Krizës Financiare Botërore</p>		<p align="center">Economics</p> <p>Fjalë kyçe: bankë, kredi, depozita, kriza financiare, mjaftueshmëria e kapitalit, masa makroprudentiale.</p>
<p align="center">Afrim ALILI</p>	<p align="center">Fakulteti i ekonomisë; Universiteti Shtetëror i Tetovës Adresa Blv. Ilindenp.n. Tetovë, 1200; Republika e Maqedonisë.</p>	
<p align="center">Abstrakt</p>		
<p>Sistemi bankar i Republikës së Maqedonisë bashkë me sistemet bankare të vendeve të Evropës Juglindore deri në shpërthimin e krizës globale financiare kanë përjetuar një “credit boom” dhe kanë pasur rritje të përshpejtuar të ofertës së kredive. Kriza e parë e borxhit privat ka ngadalësuar këtë proces, por, pas fazës së parë sistemi bankar ka mbetur i qëndrueshme. Paraqitja e fazës së dytë të krizës, e njohur për nga kriza e borxhit publik ka theksuarqë një numër i madh i bankave me rëndësi sistematike në Evropë nuk disponon nivel të mjaftueshëm të mjaftueshmërisë së kapitalit të kapitalit themelor. Krahasimi me sistemet bankare të vendeve të caktuara tregon që sistemi bankar i Maqedonisë karakterizohet me nivel relativisht më të lartë të kapitalizimit dhe varësi të vogël prej burimeve të jashtme për financim. Këto karakteristika të burimeve të financimit të bankave në Maqedoni shpjen në sigurinë dhe stabilitetin më të madh të tyre. Ndikimi shkatërrues i krizës financiare mbi sistemet bankare botërore konfirmoi rëndësinë e pozicionit të kapitalit për sigurinë dhe stabilitetin e tyre. Rregullativa e re nga ana e Bashkimit Evropian ka për qëllim që të rris vlerën e koeficientit të mjaftueshmërisë së kapitalit. Nëpunim, diskutohen pasojat e këtij ndryshimi të rëndësishëm në sjelljen e bankave evropiane në Maqedoni dhe në vendet e Evropës Juglindore. Për këtë arsye, janë analizuar tre strategjitë kryesore të bankave për të arritur nivelin e kërkuar të mjaftueshmërisë së kapitalit, është identifikuar më e mundshmeja dhe janë analizuar pasojat e aplikimit të tyre në vendet e Evropës Juglindore (EJL).</p>		

HYRJE

Ekonomia e Maqedonisë filloi të përjeton efektet e para të krizës financiare dhe ekonomike globale në pjesën e dytë të vitit 2008. Kriza botërore goditi ekonominë përmes tre kanaleve kryesore: i) zvogëlimi i vëllimit tregtar, ii) zvogëlimi i investimeve të huaja direkte, dhe iii) zvogëlimi i të hyrave nga remitancat. Prodhimi industrial u zvogëlua për 10.8% në tremujorin e parë të vitit 2009 në krahasim me vitin paraprak. Si rezultat i kësaj, norma e papunësisë u rrit. Vendi filloi të përballet me presione të recesionit dhe rrezikun e rëndësishëm. Rreziku kryesor për stabilitetin makroekonomik të vendit është vlera e deficitit të llogarisë rrjedhëse (12.7% e BPV në vitin 2008, i lartë për ekonominë e Maqedonisë në krahasim me vendet në rajon) dhe shkalla e saj e keqësimit është i konsiderueshëm (0.9% e BPV në vitin 2006). Kontributi më i madh i kësaj rritjeje erdhi prej bilancit tregtar. Për më tepër, transfertat private nuk ishin në gjendje të mbulojnë më pjesë të konsiderueshme të deficitit tregtar. Prandaj, nevoja për financim të jashtëm ngelën shumë e lartë dhe e rëndësishme për vendin. Në të njëjtën kohë është rritur nevoja për valutë të huaj, që bën shtypje të fortënë tregun e këmbimit të valutave. Gjithashtu mund të theksohet që politika fiskale dhe ajo monetare e vendit nuk ishin të koordinuara në mënyrë të duhur. Përgjigja e Qeverisë ndaj krizës ishte shumë e ngadaltë. Politika fiskale nxite shpenzimet e forta publike, që kishte efektin *crowdingout* për sektorin afarist. Ekzistonte mungesë e investimeve në infrastrukturën rrugore dhe të energjisë, gjithashtu edhe në investimet që kishin të bëjnë me kapitalin njerëzor (arsim dhe shëndetësi). Politika monetare ishte e përkushtuar shumë në ruajtjen e lidhjes joformale me euron dhe të stabilitetit makroekonomik të vendit. Kushtet monetare vazhdimisht të shtrënguara dhe si rezultat i kësaj u bë shumë e vështirë për kompanitë e Maqedonisë hyrja në aktivitete investuese edhe financimi i aktiviteteve të tyre qarkulluese. Në Republikën e Maqedonisë, qëllimi i reduktimit të rrezikut të bilanceve të bankave dhe mbrojtjes të cilësisë të portfoliove të tyre kredituese fillimisht u sigurua përmes shtrëngimit të mbikëqyrjes bankare dhe shfrytëzimit të masave makroprudente nga ana e Bankës qendrore, kështu që u mundësua të ruhet rritja e kredive në mënyrë më përkatëse. Gjatë vitit 2008, bota u ballafaqua me një rën nga krizat më të mëdha financiare dhe ekonomike në

shekullin e fundit, me ndikim shumë të shpërndarë mbi të gjitha sferat e rrethinës shoqërore. Kriza financiare e cila në vitin 2007u paraqit në një segment të tregjeve financiare dhe në hapësirë gjeografike të kufizuar, në vitin 2008 u kthye në krizë globale financiare, duke i kapluar tregjet financiare në tërësi. Me ndikimin e saj shkatërruese mbi ekonominë gati se të të gjitha vendeve, kjo krizë u kthye në krizë globale botërore, duke sjellë ekonominë botërore në recesion të thellë.

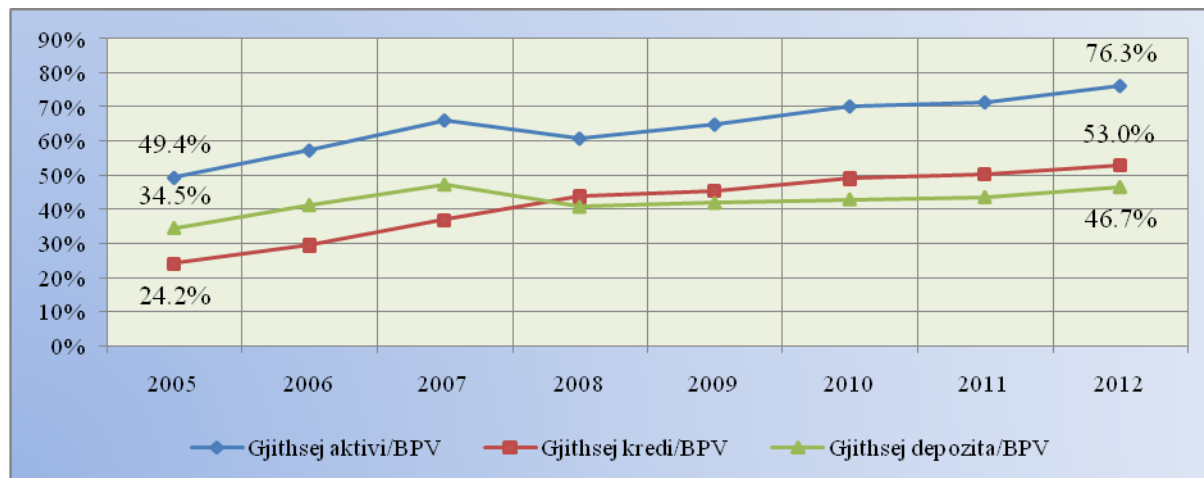
Rreziqet për stabilitetin financiar global gjatë vitit 2008 patën rritje të konsiderueshme. Kriza financiare e cila filloi në vitin 2007 dhe ishte e kufizuar në një rajon dhe në një lloj specifik të tregjeve financiare, d.m.th. në tregun e kredive hipotekare të rrezikshme në SHBA, në vitin 2008 u zhvillua në krizë me përmasa ndërkombëtare dhe nxiti ngadalësim të konsiderueshëm të rritjes ekonomike globale. Pritjet që normat e rritjes negative do të jenë karakteristik vetëm për vendet me ekonomi të zhvilluara dhe që efektet negative do të neutralizohen me realizimin e normave dinamike të rritjes ekonomike në ekonominë me rritje të përshpejtuar nuk u realizuan. Përkundër kësaj, u bë e qartë që si rezultat i lidhjeve të ndërsjella dhe globalizimit të tregjeve, thuaj se asnjë vend nuk ishte imune në pasojat negative të krizës. Nga ana tjetër, në kushte të përgjithshme të likuiditetit të zvogëluar, uljes së besimit dhe kushteve të ashpërsuara për huamarrje në tregjet financiare ndërkombëtare erdhi deri në zvogëlimin e konsiderueshëm të mbështetjes kredituese të sektorit privat. Ndikimi mbi sektorin privat ishte i shprehur përmes zvogëlimit të aftësisë së tij që të ri financoj borxhin, dhe si rezultat i kësaj edhe i adoptimit në nivelin e konsumit dhe investimeve. Kjo, nxiti rritje të mëtejme të presioneve negative mbi aktivitetin e përgjithshëm ekonomik dhe pritje për korrigjime të mëtejme zvogëluese të rritjes ekonomike botërore. Në kushte të këtylla, sidomos vjen në shprehje ndikimi i lakut prapaveprues negativ (adverse feedback loop) në mes të sektorit financiar dhe real. Ekonomia e Maqedonisë nuk ishte nën ndikim të drejtpërdrejtë të efekteve negative të krizës në tregjet ndërkombëtare financiare. Por, përsëri bartja e efekteve negative të krizës në sektorin real të vendeve që tradicionalisht janë partner ekonomik të vendit, në mënyrë indirekte u reflektua edhe në ekonominë e Maqedonisë. Zvogëlimi i aktivitetit ekonomik dhe konsumit të këto vende kishte efekt negativ mbi nivelin e aktivitetit ekonomik si dhe në pozicionin ekonomik të Maqedonisë. Po ashtu, ndikim negativ mbi eksportuesit vendor kishte, me atë edhe mbi pozicionin e jashtëm ekonomik të vendit kishte konjunktura jo e përshtatshme e tregut të metaleve, sidomos gjatë pjesës së dytë të vitit. Një kanal tjetër përmes të cilit u bartën efektet negative nga kriza globale në Maqedoni ishin presionet psikologjike, të cilat në kushte të euroizimit të konsiderueshëm të ekonomisë vendore ishin presionet psikologjike, të cilat në kushte të shkallës së lartë të euroizimit të ekonomisë vendore dhe nën ndikimin e pasigurisë së nxitur nga ngjarjet e ndodhura në tregjet financiare ndërkombëtare u materializuan përmes presioneve të shprehura edhe në tregun devizor. Në kushte të mos besimit të rritur të përgjithshëm, shtrëngim të kushteve të kreditimit dhe ashpërsimit të kushteve të huamarrjes në skenën ndërkombëtare financiare, rivlerësim global të rreziqeve nga ana e investitorëve, si dhe përmirësimi (shëndoshja) e ngadalshme e ekonomisë botërore, sfida themelore për ruajtjen e stabilitetit financiar në Maqedoni në vitin 2009 ka qenë ruajtja e stabilitetit financiar makroekonomik.

2. KARAKTERISTIKAT E SISTEMIT BANKAR TË MAQEDONNISË: BANKA STABILE DHE TREG I SIGURTË

Sistemi financiar i Republikës së Maqedonisë kryesisht është i bazuar në aktivitetin e bankave dhe rolin ndërmjetësues financiar të realizuar prej sektorit bankar në vend. Me qëllim të pasqyrimin më të mirë të sistemit bankar të vendit në vazhdim do të theksohen karakteristikat themelore të bankave në Maqedoni gjatë kësaj periudhe. Veprimtaria bankare e institucioneve depozituese ka mbuluar rreth 90% të aktivitetëve financiarë në vend, kundrejt rreth 10% të aktivitetëve të institucioneve financiare jo depozituese. Edhe pse gjatë këtyre viteve, tregu i kapitalit ka fituar në atraktivitet në aspektin e mundësive për investim, si për investitorët e vendit ashtu edhe për ato nga jashtë vendi, nuk ka pasur ndryshim të madh në strukturën e sistemit financiar. Në përgjithësi është ndjekur trendi rënës i numrit të bankave, kështu që përbërja e sektorit bankar prej vitit 2005 (20 banka) deri në vitin 2012 (16 banka) është zvogëluar për 4 banka, prej të cilave vetëm njëra është me pronësi shtetërore

ndërsa tjerat janë në pronësi private. Niveli i privatizimit të bankave ka ndryshuar shumë pak, prej 91% (2005) është rritur në 93.35% (2012). Shumica e bankave të Maqedonisë, gjegjësisht, 12 prej 16 bankave (2012) kanë qenë në pronësi të huaj. Ecuria e ndryshimit të pjesëmarrjes së kapitalit të huaj në sistemin bankar të Maqedonisë ka qenë shumë më i theksuar, dhe atë nga 47.5% (2005) kjo pjesëmarrje është rritur në 75.2% (2012). Bankat kanë qenë në pronësi dominuese të aksionarëve nga Greqia (27.5%), Turqia (17.2%), Bullgaria (15.1%) Austria (10.7%), Sllovenia (7.3%) dhe pjesa tjetër e ngelur është në pronësi të aksionarëve prej vendeve tjera. Bankat që janë në pronësi dominuese të aksionarëve nga Greqia, Sllovenia dhe portfolio investitorëve të huaj kanë pjesëmarrje më të madhe në aktivitetet e përgjithshme të sistemit bankar, në vitin 2012 vlerat e kësaj pjesëmarrjeje kanë qenë 23% (Greqi), 16.9% (Slloveni) dhe 23.6% (portfolio investitorët e huaj²⁰⁹).

Figura 1: Shkalla e ndërmjetësimit financiar

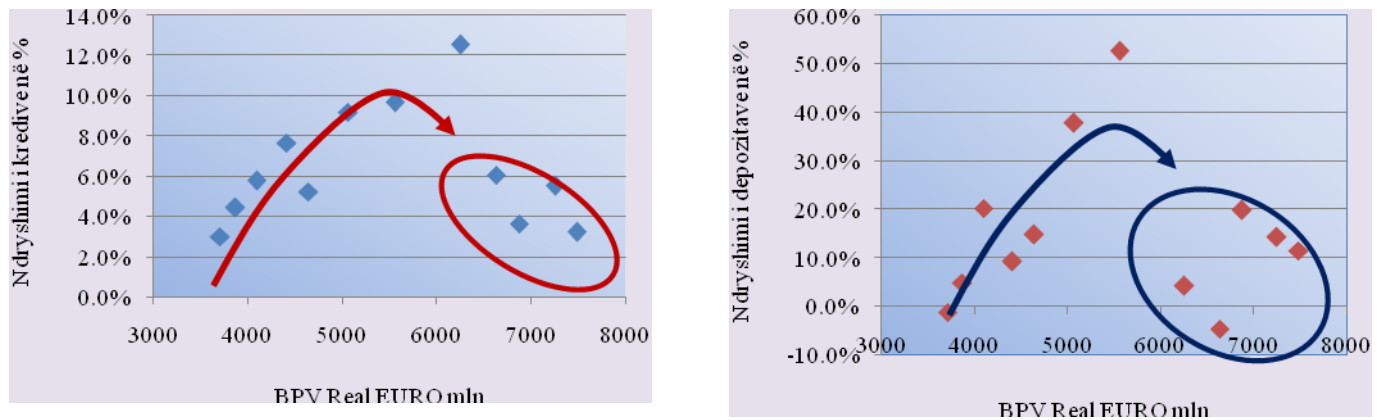
Burimi: Raporte vjetore të BPRM, 2005-2012

Shqyrtimi i shkallës së ndërmjetësimit financiar në sistemin bankar të Maqedonisë thekson qartë ndryshimin e intensitetit të rritjes të raporteve që matin ndërmjetësimin financiar. Deri në vitin 2007, koeficienti gjithsej aktivi/BPV është rritur për 34%, Gjithsej kredi/BPV për 53% dhe Gjithsej depozita/BPV për 37.4%. Kjo është shumë e rëndësishme nëse krahasohen me vlerat mesatare të ndryshimit të këtyre koeficienteve në periudhën 2008-2012 dhe që kanë qenë: 25%, 20% dhe 14.5%.

Marrë në përgjithësi, stabiliteti financiar i Maqedonisë ka qenë dhe është i lidhur me vazhdimin e krizës në euro zonë dhe pasojat që kjo krizë i ka pasur mbi ekonominë e vendit. Jo stabiliteti dhe mos besimi në tregjet financiare të ekonomive të zhvilluara që janë të lidhura me pozicionin fiskal dhe konsolidimin e borxhit publik te vendet e euro zonës paraqesin rreziqet themelore për rritjen ekonomike botërore, dhe njëkohësisht këto janë edhe parakushti kryesor për stabilizimin e tregjeve financiare në euro zonë. Analiza e ecurisë së ndryshimit të gjithsej kredive dhe gjithsej depozitave në raport me BPV real për kokë banor në periudhën kohore të viteve 2000-2012 vërehet një ulje e trendit rritës në vitin 2008. Por, gjatë viteve 2009-2012 vërehet tendenca ulëse e raportit të gjithsej kredive dhe gjithsej depozitave në krahasim me BPV real të Republikës së Maqedonisë, e cila tendencë e ndërmjetësimit financiar të sistemit bankar kryesisht mund ti përshkruhet krizës ekonomike dhe financiare globale dhe ndikimit të kësaj krize në vend.

²⁰⁹ Banka të cilat janë në pronësi dominuese të huaj, porte të cilat mungon investitori strategjik

Figura 2: Raporti i ndryshimit të kredive dhe depozitave në krahasim me BPV real.

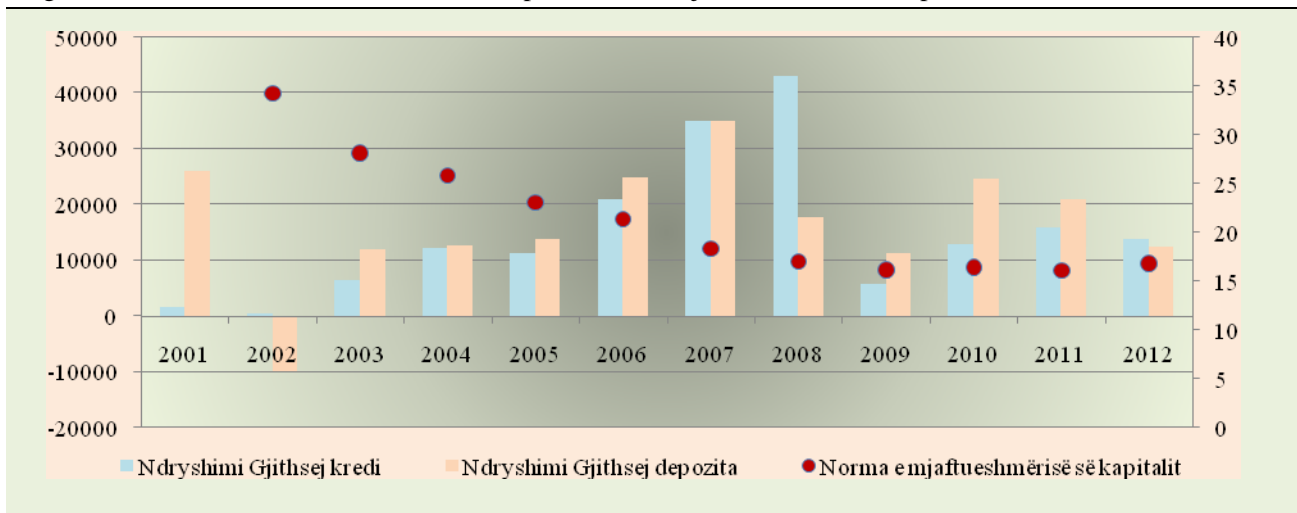
Burimi: përlllogaritje të autorit, të dhëna BPRM, 2000-2012

Efektet e drejtpërdrejta negative mbi sistemin bankar të Maqedonisë janë minimale, për shkak të mos ekzistimit të varësisë të bankave vendore prej tregjeve financiare ndërkombëtare në sigurimin e burimeve të financimit (depozitat vendore janë burimi kryesor i financimit) dhe plasimi modest i mjeteve në vendet e jashtme.²¹⁰ Megjithatë, vazhdimi ose thellimi i mundshëm i mos besimit të tregjet financiare ndërkombëtare ose vazhdimi i mëtejshëm i vështirimit të reziqeve të rritura në plan global, mund të ndikojnë mbi pozicionin e jashtëm të ekonomisë vendore. Gjithashtu, vështirësimi i kushteve për financim të tregjeve financiare globale mund të paraqes sfidë edhe për menaxhimin e politikës fiskale kundër ciklike në vend.

Kriza e borxhit publik në Bashkimin Evropian dhe mënyra e zgjidhjes së saj kanë aktivizuar problem të madh, i cili mund të ndikojë në mënyrë të konsiderueshme gjendjen dhe evolucionin e sistemit bankar në Maqedoni dhe të sistemeve bankare të vendeve të EUL-së. Gjegjësisht, më 26 tetor 2011, Këshilli i Evropës ka vendosur që koeficienti i mjaftueshmërisë së kapitalit në nivelin primar të kapitalit ta rrisë në 9% deri më 30 qershor 2012. Autoriteti Rregullator Bankar Evropian (EBA) më 8 dhjetor 2011 lëshoi rekomandimet zyrtare dhe të dhënat përfundimtare për mjetet e nevojshme për ri-kapitalizim të bankave. Me këto rekomandime, bankat u udhëzuan që të shfrytëzojnë burimet private të financimit të kapitalit shtesë, si: ri-investimi i fitimit, reduktimi i pagesave për premi, emetimi iri i aksioneve të zakonshme dhe “masa të tjera të menaxhimit me pasivin.” Norma e mjaftueshmërisë së kapitalit në Maqedoni në dekadën e fundit ka qenë gjatë gjithë kohës më e lartë se norma e kërkuar prej 8%, ndërsa prej vitit 2008 kjo normë është me vlerë rreth 16% (dyfishi i normës së kërkuar nga rregullatorët).

²¹⁰Raporti i stabilitetit financiar, BPRM, Shkup, 2013, fq. 4

Figura 3: Dinamika e aktivitetit kreditues, depozitues dhe mjaftueshmërisë së kapitalit

Burimi: Raportet vjetore të BPRM, 2001-2012

Ndikimi i krizës në secilin vend varet nga potenciali i rritjes, rentabilitetit dhe rrezikut të sistemeve të tyre bankare. Për aq sa është më i ulët potenciali i rritjes dhe rentabiliteti i veprimtarisë bankare –më të mëdha janë gjasat për të tërhequr kapital. Problemet kryesore të brendshme të bankave të vendeve të EJL, të cilat janë të lidhura me karakteristikat strukturore të ekonomive në të cilat operojnë, nuklejojnë supozimin për një potencial të lartë për rritjen e tyre. Të gjitha ekonomitë e EJL janë të deformuara në aspekt strukturor në kuptimin e pjesëmarrjes së vogël të sektorëve që prodhojnë mallra të këmbëshme në BPV. Si rezultat, pozicionet e bilanceve të tyre të pagesave janë kërcënim i vazhdueshëm për stabilitetin makro-ekonomik. Borxhi i lartë i jashtëm, i cili në mesin e faktorëve të tjerë ka gjeneruar edhe ekspansionin e fortë të kredisë në këto vende - mund të pengoj fuqishëm zhvillimin e tyre të ardhshëm ekonomik. Bankat evropiane do të shmangin ekonomitë që janë të ngarkuara nga nivele të larta dhe rritje të pritur të rrezikut të kredisë dhe rrezikut valutës. Grupi i dytë i faktorëve që do të ndikojnë në performancën e ardhshme të bankave në vendet e Evropës Juglindore janë të lokalizuara në vendet e origjinës të bankave amë, filialet e të cilave kontrollojnë këto tregje. Ekspansioni i fortë i grupeve bankare shumëkombëshe në Evropën Lindore dhe Juglindore ka rritur bilancet e konsoliduara të sistemeve bankare në vende të tilla si Austri, Itali, Spanjë dhe Greqi - shumë më lartë se vlera historike e raportit të shumës së kredive të lejuara dhe BPV të sistemeve të tyre financiare kombëtare. Rritja e rrezikut gjatë dekadës së fundit ka ngritur në mënyrë dramatike çështjen e stabilitetit të kësaj strukture. Formuluar në mënyrë pragmatike, shtrohet pyetja nëse këto sisteme bankare mund të ruajnë aftësinë e paguesve (solvencën) të tyre në afat të gjatë?

1. STRATEGJITË E MUNDSHME PËR PËRSHTATJEN E BANKAVE ME KËRKESAT E REJA PËR KAPITALIN E BANKËS

Vlerat aktuale të treguesve për mjaftueshmërinë e kapitalit në BE në masë të konsiderueshme ndryshojnë nga vendi në vend. Sipas të dhënave në dispozicion në fillim të krizës në fund të vitit 2008, vlera e përgjithshme e këtij koeficienti ka ndryshuar nga një minimum prej 6.91% në Itali, deri në maksimum prej 15% në Maltë dhe 17% në Maqedoni. Është reale të supozohet se vlera e këtij treguesi gjatë dy viteve të fundit do të reduktohen. Kushtet e përshkruara janë në nivele të ndryshme të realizimit, për këtë arsye janë të mundshme tre strategji themelore për rritjen e mjaftueshmërisë së kapitalit.

Strategjia e parë mund të jetë rritja e marzhës së interesit me rritjen e normës së interesit të kredisë (norma aktive) dhe ri-investimi i mëvonshëm i fitimit neto.

Strategjia e dytë mund të jetë rritja e kapitalit themelor përmes emetimit të aksioneve të reja duke e mbajtur strukturën ekzistuese të aktivitetit. Kjo strategji është e lidhur me strategjinë e parë, pasi që rritja e margjinës së interesit do të rris fitimin neto të vlerës së pritshme të aksioneve të bankës. Shkurtimi i kohës së harmonizimit ndikon dukshëm në realitetin e këtyre strategjive.

Strategjia e tretë është zvogëlimi i aktivitetit, veçanërisht të atyre të rrezikshme, që gjatë ruajtjes së nivelit aktual të kapitalit themelor shpë në reduktimin e ekspozimit në rrezik dhe rritjen e raportit për mjaftueshmërinë e kapitalit në nivelin e kërkuar.

Periudha relativisht e shkurtër e përshtatjes sigurisht do të jetë kriteri kryesor për zgjedhjen e strategjive dhe kombinimi i tyre. Nëse periudha e harmonizimit është relativisht e gjatë, bankat kanë mundësi të aplikojnë dy strategjitë e para, ose një kombinim të tyre. Zgjedhja e alternativës së parë ose të dytë e kësaj strategjie varet nga faktorët e mëposhtëm:

- a) niveli aktual i mjaftueshmërisë së kapitalit të bankave në secilin vend. Republika e Maqedonisë pas fazës së parë të krizës ka koeficient të mjaftueshmërisë së kapitalit të lartë. Për këtë shkak kapitali shtesë në një shkallë të madhe nuk është i nevojshëm;
- b) normat e rritjes së BPV të vendit dhe si pasojë e kësaj potenciali për rritjen dhe rentabilitetin e sistemit bankar kombëtar është vështirë për t'u parashikuar. Është realiste të supozohet që problemet strukturore në ekonominë e Maqedonisë do të ndalojnë rritjen e tyre në afat të shkurtër dhe të mesëm.
- c) niveli i arkëtimit të kredive të lejuara ekzistuese. Të gjitha vendet e EJL dhe Maqedonia kanë shënuar rritje të NPL-ve (kredive të këqija). Ky proces kërcënon nivelin aktual të mjaftueshmërisë së kapitalit të bankave dhe rritjen nevojën për kapital shtesë.

Nëse bankat kanë nivel të mjaftueshëm të kapitalit themelor dhe rezerva të mjaftueshme për rreziqet e kredisë - ata mund të vazhdojnë të rrisin shumën e bilancit, por, sigurisht, me ritme më të ulëta se para miratimit të kësaj rregulloreje. Kombinimi i strategjisë së dytë dhe të tretë do të kishte si rezultat shmangien e reduktimit të aktivitetit të bankave në qoftë se kostoja e kapitalit shtesë të ishte relativisht e ulët. Gjendja aktuale e tregjeve të kapitalit karakterizohet nga një shkallë e lartë e kërkuar e kthimit. Si pasojë, ky kombinim i strategjive mund të jetë real në qoftë se kapitali shtesë sigurohet nga burimet publike (relativisht të lira).

Është shumë reale të supozohet që bankat do të zhvillojnë strategjitë e tyre, të cilat në shumicën e rasteve do të jenë një përzjerje e tre strategjive themelore. Vetëm në raste ekstreme, pamundësia e sigurimit të kapitalit themelor deri në nivelin e kërkuar do të aplikohen strategji të mprehta për reduktimin e aktivitetit. Me gjasa të vogla është edhe strategjia e dytë, përveç nëse nuk ndodh një nacionalizim masiv i bankave të mëdha evropiane. Aktualisht, burimet në dispozicion për këtë qëllim nuk lejojnë supozimin e realizimit të lartë të kësaj strategjie. Rezultati do të varet nga kursi i ardhshëm i vendimmarrjes në BE për zgjidhjen e krizës së borxhit publik. Tabela 1 në vijim, në mënyrë të përmbledhjeshme karakterizimet kryesore të sistemeve bankare që do të ndikojnë në sjelljen e bankave amë.

Tabela 1. Kapitali i nevojshëm dhe strategjitë e mundshme për përshtatje të sistemeve bankare të vendeve të EJL me kërkesat e reja për kapital të EBA

Kapitali i nevojshëm shtesë	Mundësia e shitjes së kapitalit/filialit	Profitabiliteti i bankave të huaja	Mundësia për ri-kapitalizim nga ana e bankës amë	Rreziku i rritjes së leverixhit	Rreziku nga rritja negative
mld. Euro	% PBB				

Maqedoni	0.2	2.1	Jo	?	Jo	I ekuilibruar	I lartë
Shqipëri	0.2	2.1	Jo	?	Jo	I ekuilibruar	I lartë
Serbi	0.7	2.2	Po, por e vështirë	I pranueshëm	Jo	I ekuilibruar	I lartë
Kroaci	0.5	1	Po, por e vështirë	I pranueshëm	Jo	I ekuilibruar	I lartë

Burimi: Të dhënat nga BIS dhe Nomura Emerging Markets Research, EEMEA Region View, 04 November 2011

Rritja emarzhave të interesit për rritjen e kapacitetit të ri-investimit të fitimit neto të bankave mund të rrisë presionin mbi aktivitetin investues në sektorin real. Norma e brendshme e kthimit të projekteve të reja investuese në këto kushtemet nën koston e financimit. Shpenzimet e kapitalit qarkullues gjithashtu rriten. Në esencë, kjo strategji ka si rezultat ngadalësimin e ndalimit të investimeve dhe uljen e normave të ardhshme të rritjes së PBB-së në të gjitha vendet e Evropës Juglindore. Kredia do të jetë më e shtrenjtë dhe më pak në dispozicion, që në afat të shkurtër mund të rrisë krizën e likuiditetit.

Strategjia e tretë ka pasoja më të vështira makroekonomike dhe mikroekonomike. Sektori real jo vetëm që shtynë investimet por edhe aktivitetin aktual. Arsyeja për këtë është pamundësia dhe/ose kostoja e lartë e financimit të kapitalit themelor. Pasoja nga kjo janë reduktimi i BPV dhe punësimit. Këto fenomene janë të regjistruar në Maqedoni dhe në disa vende të EJJL. Intensiteti i ndikimit negativ të zbatimit të kësaj strategjie do të varet nga faktorët në vijim:

- Lloji i sistemit financiar - varësia e lartë e sektorit real prej bankave (sistemetbankocentrike) nënkupton edhe probabilitet dhe intensitet më të madh të ndikimit të këtyre strategjive në sektorin real. Nëse sektori i ndërmarrjeve nuk ka burime alternative të financimit (tregjet financiare, investitorët institucional) ulja e nivelit të mallrave apo dinamikës së rritjes së ofertës së kredive ka ndikim më të fortë;
- thellësia e sistemit financiar, i matur siraport i shumës së kredive që u lejohen ndërmarrjeve dhe BPV – sistemi i cekët financiar është më i ndryshëm ndaj ndryshimeve në nivelin dhe ritmin e rritjes së ofertës së kredive;
- Nivelit të varësisë të sistemitfinanciar të caktuar nga importimi i kursimeve - sistemet që kanë një vlerë të lartë të raportit të kredive të lejuara ndaj depozitave të pranuar kanë ndryshim më të lartë në kontraktimin e aktivitetit në rrjetet bankare shumëkombëshe të mëdha. Këto sisteme janë të ekspozuara edhe ndaj rrezikut shtesë të transmetimit të çrregullimit nëpërmjet rrjetit.

Në variantin radikal, d.m.th. në rastin e reduktimit të shumave të kredive ekzistuese, gjegjësisht tkurrjes së shumës së bilancit në afat të shkurtër - kjo strategji mund të gjenerojë edhe goditje të forta makroekonomike. Vlerësimi i ndikimit të ndryshimeve të mundshme në sjelljen e bankave, në vendet e BE, në Maqedoni dhe në bankat e Evropës Juglindore varet jo vetëm nga zgjedhja e strategjisë dominuese, por edhe nga karakteristikat e sistemeve të tyre bankare kombëtare.

PËRFUNDIM

Duket se në këtë kohë ekzistojnë dhe që në të ardhmen e afërt do të ketë edhe më tepër argumente në favor të supozimit se faza e evolucionit të bankave në Maqedoni dhe vendet e Evropës Juglindore ka përfunduar. Thellësia e sistemeve financiare e arritur e këtyre vendeve, vendimet e matura si raport në mes gjithsej kredive dhe BPV nuk lejon kualifikimin e këtyre sistemeve si sisteme të zhvilluara. Por, përsëri rindërtimi i veprimtarisë bankare, veçanërisht i aktiviteteve kredituese është realizuar në afat të shkurtër. Është e qartë që faza e ardhshme

e evolucionit do të ketë karakteristikatë rritjes së shpejtë të ofertës së kredive. Oferta relativisht e madhe kredive relativisht të mëdha ndoshta nuk do të ekzistojë në afat të shkurtër apo të mesëm. Rreziqet për ruajtjen e stabilitetit financiar në Maqedoni do të rriten. Rezervat devizore të bankës qendrore nuk do të jenë në gjendje të rriten me importin e kapitalit, dhe do të zhvillohen rreziqe shtesë të zhvlerësimit të përshpejtuar të valutës vendore.

Nëse rregullat e reja rregullatore nxisin tkurrje të rëndë të ofertës së kredive, kanali kryesor i furnizimit të rritjes së kredive në Maqedoni do të jetë joaktiv. Rritja e normës së kredive prej vitit 2008 (me fillimin e krizës financiare dhe ekonomike globale) të lejuara në Maqedoni është ngadalësuar në mënyrë të konsiderueshme. Rindërtimi i tij në afat të shkurtër ka qenë vështirë që të kryhet për shkak të mungesës strukturore të kursimeve vendore.

Maqedonia, një lloj si edhe të gjitha vendet e tjera EJL është e ekspozuara ndaj këtyre rreziqeve përveç me reduktimin e rrezikut të rritjes së ofertës së kredive, ballafaqohet edhe me dy rreziqe të tjera: me ndalimin aktual të hyrjes së kapitalit dhe aktivizimin rrjedhës së flukseve dalëse të kapitalit. Nëse mungon rregullimi gjithëkombëtar, mund të pritet një lloj kaosi ndërhyrës i cili do të ndodhë si rezultat i reagimeve rregullatorë të ndryshme dhe reciprokisht konkurruese rregullatore në nivel kombëtar.

Lloji i parë i reagimit të politikave monetare kombëtare mund të jetë rritja e normave referente (rregullatore) të interesit të cilat duhet të parandalojnë largimin e kapitalit dhe zhvlerësim të valutës kombëtare. Kështu në esencë do të mbështetë strategjia e rritjes së marzhës së interesit, e cila, e kombinuar me kufizimet e zakonshme për riatdhësimin e fitimeve nga degët e bankave mund të rrisin mjaftueshmërinë e kapitalit të tyre. Këtyre masave banka mund tuaktivizojnë kundër strategjinë, respektivisht mekanizmat e çmimeve të brendshme të transferimit të kredive dhe depozitave. (Këto fenomene veç më janë regjistruar në disa vende të EJL) Rritja e normave të interesit rregullatore do të jetë realiste dhe madje edhe e nevojshme - në qoftë se aktivizohet procesi i kundërt i largimit të kapitalit. Këto masa bankat qendrore mund t'ndjekin dhe ndërhyrjet e rëndësishme nga bankat qendrore në tregjet e valutës kombëtare për të njëjtin qëllim. Nëse me këtë proces do të dominonte largimi i kapitalit, rreziku i destabilizimit dhe rënies të shpejtë të rezervave devizore do të rriten. Arsyeja kryesore është mospërputhja e madhe në mes kredive të shprehura dhe të indeksuara në euro në krahasim me madhësinë e rezervave devizore. Nëse procesi rezervë në mënyrë të konsiderueshme përshpejtohet, rezervat devizore do të zvogëlohen edhe më shpejtë. Efekt i kundërt do të ishte tërheqja e bankave të caktuara përmes mekanizmit të shitjes së pjeshme të kapitalit ose të tërë filialeve bankare.

Një lloj tjetër i mundshëm i reagimit në nivel kombëtar është instalimi i mekanizmave të reja për të kontrolluar rrjedhën e kapitalit. Mekanizmat tradicionale të kontrollit të flukseve të kapitalit janë jo efikase në kushte kur sistemi bankar kombëtar është i kontrolluar nga bankat e huaja. Masat e ashpra për kontrollin e rrjedhës së kapitalit me siguri do të merren vetëm si mjet i fundit, gjegjësisht vetëm në qoftë se të aktivizohen rezervat e rëndësishme të flukseve të kapitalit që do të kërcënonin stabilitetin financiar. Një nga ngjarjet e mundshme që mund të provokojnë këtë lloj reagimi është (tashmë e vërejtur) ri-kapitalizimi i bankave amë nga filialet e tyre. Kontrolli i rrjedhës së kapitalit, në përgjithësi është e efektshme vetëm në afat të shkurtër, ndërsa në periudhë afatmesme dhe afatgjatë ndikon në mënyrë të kundërt, pasi që kufizon rrjedhën e mundshme të kapitalit në të ardhmen.

Reagimi i tretë i mundshëm i sferës së kontrollit kombëtar mund të jetë nacionalizimi i komponentëve të caktuar të aktiveve të bankës. Gjegjësisht, institucionet financiare shtetërore apo para-shtetërore do të blejnë disa komponentë të aktiveve të bankave komerciale. Në rrethanat aktuale, ky është opsion me pak gjasa, për shkak se vendet e Evropës Qendrore dhe Lindore nuk kanë kapacitet fiskal të mjaftueshëm për këto lloje të operacioneve. Resurset buxhetore në dispozicion ka të ngjarë të përdoren për të ri-kapitalizuar bankat e vogla vendore (kryesisht në pronësi të shtetit). Bankat e tilla dhe kuazibankat (të a.q. fondet zhvillimore dhe bankat) ekzistojnë në të gjitha vendet e rajonit.

Në periudhë afatmesme dhe afatgjatë zhvillimi i veprimtarisë bankare në Maqedoni është i kushtëzuar nga niveli dhe cilësia e kursimeve të brendshme (struktura e afatit dhe e valutës). Për të kapërcyer këtë hendek strukturor do

të jetë shumë e vështirë, kështu që kanali jo-kreditori kapitalit (investimet e huaja direkte, remitancat) do të bëhen të themelore për financimin e investimeve dhe ruajtjen e stabilitetit financiar. Në ndërkohë, rregullatorët kombëtar duhet të drejtohen në rritjen e normësagregate të kursimit, aktivizimin e mekanizmave të kursimeve institucionale (sigurimi i jetës, sigurimi pensional). Drejtim strategjik tjetër i rëndësishëm i reformave strukturore mund të jetë aftësimi i tregjeve financiare për financimin e sektorit real dhe publik. Reformat duhet të rrisin nivelin e sigurisë së këtyre instrumenteve, sidomos instrumentet e borxhit publik.

Literatura

1. Bexheti A. (2010) Anti-Crisis Measures in the Republic of Macedonia and their Effects – Are they Sufficient?, BERG Working Paper Series, Bamberg University
2. Cocozza, E., Colabella, A., and F., Spadafor (2011), “The Impact of the Global Crisis on South-Eastern Europe”, *IMF Working Paper*, WP/11/300
3. Cottarelli, C. Dell’Ariccia, G. Vladkova-Hollar, I. Early Birds, Late Risers, and Sleeping Beauties: Bank Credit Growth to the Private Sector in Central and Eastern Europe and the Balkans, *IMF Working Paper*, WP/03/213, November 2003
4. Davcev, Lj. & Hourvoulides, L. N. (2009). “Profitability Parameters in the Banking System of the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)”, *International Conference on Applied Economics – ICOAE 2009*, pp.133-141
5. Global Financial Stability Report: Navigating the challenges ahead – International Monetary Fund, October 2009
6. Global Financial Stability Report: Responding to the Financial Crisis and Measuring systemic Risks – International Monetary Fund, April 2009
7. Goshev, P. Macedonia – the crisis, its impact and future challenges, Opening speech by the Governor of the National Bank of the Republic of Macedonia, at the XIV Annual Meeting of ACI Macedonia – The Financial Market Association, Ohrid, 26 September 2009.
8. Marzinotto, B. and J., Rocholl (2010), „The Unequal Effect Of New Banking Rules in Europe“, Bruegel Policy Contribution Issue, 2010/10 October 2010
9. Raportet e stabilitetit financiar, Bankat Qendrore të vendeve përkatëse, 2004-2010